

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

ISSN 2312-7112

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
СЕРІЯ «ФІЛОСОФІЯ»**

Випуск 23

Науковий журнал

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2022

Наукове видання з філософських наук

*До друку ухвалила вчена рада
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 8 від 23 лютого 2021 р.)*

Редакційна колегія:

Шевчук Д., доктор філософських наук, професор, головний редактор;
Зайцев М., доктор філософських наук, професор;
Малахов В., доктор філософських наук, професор;
Крالیук П., доктор філософських наук, професор;
Ганаба С., доктор філософських наук, професор;
Шевчук К., доктор філософських наук, професор;
Бойченко Н., доктор філософських наук, професор;
Терпиций С., доктор філософських наук, професор;
Петрушкевич М., доктор філософських наук, доцент;
Карповець М., кандидат філософських наук, доцент;
Губенко Г., кандидат філософських наук, доцент;
Матусевич Т., кандидат філософських наук, доцент;
Биліца П., доктор габілітований, професор;
Еліопулос П., доктор філософії (PhD).

Н 34

Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА», 2022. Вип. 23. 62 с.

ISSN 2312-7112

DOI 10.25264/2312-7112-2022-23

У збірнику осмислено актуальні філософські проблеми. Проаналізовано історико-філософські, культурно-філософські та естетичні аспекти сучасності й минулих культурно-історичних епох. Матеріали збірника можна використовувати для подальших досліджень окресленої проблематики та під час проведення дидактичних занять.

УДК 101(477)(08)
ББК 87. 3(4Укр)

Отримана 10.12.2021

Прорецензована 03.01.2022

Прийнята до друку: 18.02.2022

e-mail: ta.sha@ukr.net

DOI: 10.25264/2312-7112-2022-23-14-19

Шамсутдинова-Лебедюк Т. Образ «шляхетної людини» Конфуція як ідеал морального зразку. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, 2022. № 23. С. 14–19.

УДК 1(091): 371.13

Тетяна Шамсутдинова-Лебедюк**ОБРАЗ «ШЛЯХЕТНОЇ ЛЮДИНИ» КОНФУЦІЯ ЯК ІДЕАЛ МОРАЛЬНОГО ЗРАЗКУ**

У статті досліджується антропологічний зміст філософських поглядів Конфуція. Зосереджуючи увагу на вихованні у людини поваги до інших людей, і до суспільства в цілому, він розумів людину як функцію в організації суспільства. Людина у баченні філософа є особистістю не «для себе», а для суспільства. На перший план у філософії Конфуція висувається повчальний зразок особистості – образ шляхетної людини (цзюнь-цзи). Цзюнь-цзи – це той ідеал до якого має прагнути будь-яка людина. Цей зразок особистості повинен зміцнювати власну волю, бути непохитним і наполегливим, самовдосконалюватися. Ідеал (цзюнь-цзи) наділяється Конфуцієм наступними моральними чеснотами: жень (людинолюбство), вень (основи культури як сенс людського буття і елементарна вихованість), лі (дотримання ритуалу), і (справедливість), чжи (знання, мудрість), сін (довіра), цзин (повага), сяо (синівська шанобливість), а також наступними обов'язковими рисами: привітність, скромність, правдивість, щирість, безпристрасність, вміння стримувати свої бажання, відраза до наклепників і нерозсудливості тощо.

Шляхетна людина, на думку Конфуція, цінує людей за безкорисливе служіння правді, а не за послуги, які вони їй роблять. Власне, великий китайський філософ вперше висловлює думку про внутрішнє достоїнство людини, яка приносить в жертву своє життя задля морального удосконалення. При цьому, людське існування керується наступними соціальними регуляторами: допомагай іншим досягати того, чого б ти сам хотів досягти та чого не бажаєш собі, того не роби іншим. Тому тільки шляхетна людина може правильно оцінювати інших, тільки вона володіє межами любові і ненависті до людей, і тільки він здатний триматися мудрої середини.

Конфуцій вперше у філософській традиції створив концепцію морального удосконалення людини, виховання її в дусі поваги до предків, до держави та до інших людей. Цей процес повинен стати постійним заняттям упродовж усього життя. У його основі лежить принцип морального зразка, а не примусу. І сьогодні конфуціанське вчення розглядається як ефективний чинник удосконалення духовного життя китайського суспільства.

Ключові слова: шляхетна людина, ритуал, синівська шанобливість, людинолюбство, шанобливість.

Tetyana Shamsutdynova-Lebedyuk**THE IMAGE OF CONFUCIUS' "NOBLE MAN" AS AN IDEAL OF THE MORAL MODEL**

The article examines the anthropological content of Confucius' philosophical views. Focusing on educating a person to respect other people and society as a whole, he understood man as a function in the organization of society. Man in the vision of the philosopher is a person not "for himself" but for society. At the forefront of Confucian philosophy is an instructive example of personality - the image of a noble man (jun-tzu). Jun-tzu is the ideal that everyone should strive for. This model of personality must strengthen one's own will, be steadfast and persistent, and improve oneself. The ideal (jun-tzu) is endowed by Confucius with the following moral virtues: zhen (philanthropy), wen (foundations of culture as the meaning of human existence and elementary education), li (ritual observance), and (justice), zhi (knowledge, wisdom), xin trust), jing (respect), xiao (filial respect), as well as the following mandatory traits: friendliness, modesty, truthfulness, sincerity, impartiality, ability to restrain their desires, aversion to slanderers and recklessness, etc.

Noble man, according to Confucius, values people for selfless service to the truth, not for the services they do to it. In fact, the great Chinese philosopher for the first time expresses the idea of the inner dignity of man, who sacrifices his life for moral improvement. At the same time, human existence is guided by the following social regulators: help others to achieve what you would like to achieve and what you do not want for yourself, not to do to others. Therefore, only a noble person can properly evaluate others, only he has the limits of love and hate for people, and only he is able to stay wise.

For the first time in the philosophical tradition, Confucius created the concept of moral improvement of man, his education in the spirit of respect for ancestors, the state and other people. This process should become a permanent activity throughout life. It is based on the principle of moral example, not coercion. And today Confucian teachings are seen as an effective factor in improving the spiritual life of Chinese society.

Key words: noble man, ritual, filial respect, philanthropy, respect.

Філософська традиція Стародавнього Китаю, яка була представлена шістьма основними школами, створила самобутнє вчення про людину. Антропологічний зміст китайської філософії найбільш яскраво представлений в конфуціанстві, яке було тісно пов'язане з розвитком стародавнього китайського суспільства. Воно виступає як етико-політичне вчення, де основна увага зосереджувалась на моральних правилах, соціальних нормах, регулюванні суспільних відносин та поведінки людини.

Засновником цієї школи є Конфуцій (у китайській традиції Кун Фуцзи, що означає – Вельмишановний Учитель Кун, 552/551–479 рр. до н. е.), який вважається одним із найвидатніших філософів світу. Бувши стурбованим деградацією суспільства, він зосереджував увагу на вихованні у людини як поваги до інших людей, так і до суспільства в цілому. Він розумів людину як функцію в організації суспільства, вона є особистістю не «для себе», а для суспільства [2, с. 64].

Центральною частиною філософії Конфуція є людина, її земне життя і існування. Конфуцій виділяє дві площини у поглядах на природу людини: перша – це вчення про досконалу людину, що наділена вищими доброчесностями, а друга – це вимоги обов'язку, звичаїв та ритуалів. Разом з тим, необхідно зауважити, що Конфуція цікавить не питання «Що є Людина?», а питання про те, якою має бути Людина у ставленні до інших людей.

Не займаючись спеціально онтологічною та гносеологічною проблематикою, Конфуцій вважав, що концепція «Неба» є початковою, вона розуміється як вища духовно-моральна сила, що визначає розвиток світу і людини. Для цього він використовує такі поняття як *Веління Неба (тянь мін)* і *доля (мін)*. Небо (*тянь*) є вищим початком, який здатен як чимось наділити, так і погубити людину. Воно має здатність пізнання і його не можна обдурити, а також визначає долю окремої людини і цілої культури. Небо вічно, самостійно, в ролі першопредка породжує речі та людей, несе в собі природні і людські закони, задає єдині норми просторового і тимчасового руху, втілює вищу владу, являє людині моральний закон. З точки зору Конфуція, у неба існує воля, тому її вираження слід шукати, перш за все, в терміні *мін* - наказ, життя, доля. Знання долі неба *тянь мін* означає знайомство з основними закономірностями навколишньої дійсності - на це здатні всі, окрім нікчемних людей. Слідом за досягненням цих основних закономірностей слід привести у відповідність їм свою свідомість, а потім і свої вчинки. Таке виконання *Веління Неба* означало досягнути Дао (шлях). Категорія *Дао* є вихідною для усіх філософських систем Китаю, однак його тлумачення у цих системах різне. Так, для конфуціанства *Дао* – це «шлях освічених, які володіють моральною силою (*де*) і яким довірятиметься управління суспільством [2, с. 65], це дорога не лише до самовиховання та морального вдосконалення, а й комплекс моральних та етичних правил, яких повинен притримуватися послідовник Конфуція. Проявом *Дао* є гуманність [3, с. 56–57].

На перший план у філософії Конфуція висувається повчальний зразок особистості – образ *шляхетної людини* (цзюнь-цзи). Цзюнь-цзи – це той ідеал до якого має прагнути будь-яка людина. Цей зразок особистості повинен зміцнювати власну волю, бути непохитним і наполегливим, самовдосконалюватися. У збірнику висловлювань мислителя «Лунь Юй» («Бесіди і судження») термін «шляхетна людина» вживається понад семидесяти разів, однак чіткого тлумачення цього терміну ми не знаходимо. Цей термін набуває різне змістовне наповнення, яке варіюється у залежності від ситуації чи співрозмовника. Наприклад, «Шляхетний муж прагне до доброчесності» [1, с. 24] «Шляхетний муж досягає справедливості» [1, с.25] «Шляхетний муж вбачає потрібну цінність, що містить шлях: у зовнішності, манерах він далекий від грубощів і нехтування, серйозним виразом обличчя здатен заслужити довіру, у висловах, їх тоні уникає вульгарності і фальші» [1, с. 54] «Шляхетним мужем можна назвати того, хто надає перевагу справедливості перед особистою вигодою, жертвуючи собою в момент небезпеки, і ніколи, навіть перебуваючи тривалий час у важких обставинах, не забуває своїх обіцянок» [1, с. 109]. Конфуцій зауважує, що така людина не може бути використана як зброя чи засіб іншими людьми: «Шляхетний муж не інструмент» [1, с. 11]. Разом з тим, «шляхетному мужу легко служити, але догодити йому не просто. Йому не догодити, якщо догоджати, не слідуючи шляхові (дао). Коли він керує, то виходить із талантів кожного» [1, с. 104]. Шляхетна людина, на думку Конфуція, цінує людей за безкорисливе служіння правді, а не за послуги, які вони їй роблять. Власне, великий китайський філософ вперше висловлює думку про внутрішнє достоїнство людини, яка приносить в жертву своє життя задля морального удосконалення: «Шляхетний муж піклується про дотримання моральних устоїв» [1, с. 24].

Конфуцій наділяє людину, яка є ідеалом (цзюнь-цзи), наступними моральними чеснотами: *жень* (людинолюбство), *вень* (основи культури як сенс людського буття і елементарна вихованість), *лі*

(дотримання ритуалу), *і* (справедливість), *чжи* (знання, мудрість), *сін* (довіра), *цзин* (повага), *сяо* (синівська шанобливість), а також наступними обов'язковими рисами: привітність, скромність, правдивість, щирість, безпристрасність, вміння стримувати свої бажання, відраза до наклепників і нерозсудливості тощо.

Однією з основних вимог до шляхетної людини є людяність (*жень*). Жень розуміється як людинолюбство, гуманність, людяність, уважне і великодушне ставлення до людей, побудоване на принципах взаємності, а ще, воно охоплює такі значення як співчуття, милосердя, правдивість, шанобливість, стриманість. *Жень* є вищою цінністю для людини. Воно проявляється в тому, що «хто людяний, той дає іншим опору, бажаючи сам її мати, і допомагає їм досягти успіху, бажаючи сам його досягти. Уміння знайти приклад поблизу – ось у чому вбачається мистецтво людяності» [1, с. 44]. Без людинолюбства просто немає людини. Мірою людинолюбства служать вчинки, а наочним прикладом – історична особистість давнини. «Використання ритуалу цінно тим, що воно призводить людей до злагоді. Шлях стародавніх правителів був прекрасний. Свої великі і малі справи вони робили відповідно до ритуалу» [1, с. 6].

Конфуцій у зміст категорії «*жень*» вкладає різні моральні чинники. Так, на запитання Фань Чі, Сима Нью, Чжун Гуна, Цзи-Чжана та Янь Юань «Що таке людяність», учитель дав наступні відповіді: «Це любов до людей» [1, с. 93] – таку відповідь отримав Фань Чі. Симу Нью «Учитель відповів: «Хто людяний, той в словах обережний» [1, с. 86]. Для Чжун Гуна знайшлося таке пояснення людяності: «Це коли поводяться на людях так, немов вийшли зустріти важливу персону, керують народом так, немов роблять важливий жертвний обряд; не роблять іншим того, чого не хочуть для себе; не викликають гонору в родині» [1, с. 85]. Янь Юаню Учитель відповів: «Бути людяним – означає отримати перемогу над собою і звернутися до ритуалу. Якщо одного дня отримаєш перемогу над собою і звернешся до ритуалу, усі в Піднебесній визнають, що ти людяний. Від самого себе, не від інших, залежить отримання людяності» [1, с. 84]. А Цзи-Чжану Конфуцій відповів: «Той буде людяним, хто зможе втілити всюди в Піднебесній п'ять гідностей: поштивість, великодушність, правдивість, тямущість, доброта. Поштивість не накликає приниження, великодушність покоряє усіх, правдивість викликає у людей довіру, тямущість дає можливість керувати людьми» [1, с. 138].

Як бачимо, тлумачення категорії *жень* дуже широке, воно вміщує доволі велику палітру різних чеснот, які мають бути притаманні шляхетній людині, тому мало хто з людей може відповідати цим вимогам. Навіть про себе Конфуцій запитує: «Чи наважусь я претендувати на те, що маю вищу мудрість і людяність? Але я прагну до них ненаситно, навчаю інших безупинно, тільки це й можна про мене сказати» [1, с. 52].

Отже, шляхетна людина як ідеал повинна втілювати усі якості «*жень*»: гуманність, людяність, чесність, уважність та великодушне ставлення до інших, співчутливість, милосердя, стриманість, відданість державним інтересам. При цьому, людське існування керується наступними соціальними регуляторами: допомагай іншим досягати того, чого б ти сам хотів досягти та чого не бажаєш собі, того не роби іншим. Тому тільки людинолюбний може правильно оцінювати людей, тільки він володіє межами любові і ненависті до людей, і тільки він здатний триматися мудрої середини [1, с. 103].

Поряд з категорією «*жень*», шляхетна людина повинна дотримуватися і поняття «*вень*», яке має також багато значень. Це – узор, знак, ієрогліф, культура, культурність, знання, освіченість. «*Вень*» створює китайську культуру у всій її повноті, відображає культурний сенс людського існування, та й, власне, вихованість індивіда. Конфуцій, завдяки даному поняттю, створює як концепцію «шляхетної людини», так і концепцію китайської культури. Він висловлює думку, що «*вень*» – це те, що людина отримує навчаючись і духовна культура предків, якою вона повинна оволодіти.

Будучи обізнаним з переказами мудреців, Конфуцій письмово уклав попередній духовний досвід в єдиний комплекс, який, як фіксація важливого соціально-політичного досвіду, перетворювався в необхідний елемент культури. Філософ вважав, що тексти «можуть впливати навіюванням. У них можна відшукати наочні приклади, коли вони вчать товариськості, допомагають висловити обурення; сприяють, якщо ви поблизу батьків, то служінню їм, а якщо ви перебуваєте далеко, то вони сприяють служінню государеві. Із них дізнаєтесь багато назв птахів, звірів, дерев» [1, с. 140]. Цю письмову традицію Конфуцій прагнув донести до усіх, перетворити її в загальне надбання, а її вивчення зробити обов'язковою умовою для всіх, хто готував себе до державної служби і хотів перетворитися на справжнього цзюнь-цзи. Таким чином, Конфуцій став зачинателем концепції, за якою перетворення людини відбувається через освіту, при чому, навчання повинно стати постійним заняттям упродовж

усього життя. Освічена людина, на думку філософа, це перетворена людина. Для цього він вимагав від своїх учнів засвоювати рекомендовані тексти. Учителю казав, що «Книга пісень» надихає, «Записки ритуалів» дають опору в становленні людини і завершує навчання музика [1, с. 55].

Отже, «вень» з'єднує в одне ціле і засіб навчання - письмові тексти, і результати навчання; тобто, «вень» виступає як «освіченість» і як якість людини. Саме ця якість має перетворювати особистість людини.

Невід'ємною складовою китайської духовної культури, елементом самосвідомості китайців є поняття «лі». Конфуцій підносить його до рівня зразкової ідеї. За вченням китайського філософа, дотримання «лі» є головною запорукою відновлення ідеалу суспільної злагоди.

Поняття «лі» зазвичай перекладається як етикет, пристойність; культурність, чемність, ввічливість; такт; обряд, церемонія, торжество; ритуал.

Дотримання ритуалу убезпечить людей від помилкових дій та порушення світової гармонії, адже кожна людська дія, на думку конфуціанців, резонує на рівні всезагальності [2, с.47]. Людина, маючи обмежену здатність до передбачення наслідків своєї діяльності, повинна дотримуватися ритуалу, який сформували предки, що власним досвідом довели його незаперечну істинність. «Шукаю опору в ритуалах» [1, с. 55]. «Шляхетний муж, оволодіваючи всією ученістю, теж не може не перейти межу, якщо стримуватиме себе правилами ритуалу» [1, с. 43].

Дотримання ритуалу закріплювало основи соціального укладу: «Коли правитель любить ритуал, ніхто в народі не наважиться бути не поштивим» [1, с. 97]. *Лі* - основа держави, опора політики. Разом з тим, ритуал має на увазі певні моральні моделі. Так, «лі» - це коли «правитель розпоряджається, підданий виконує; батько турботливий, син шанобливий; старший брат любить, молодший брат покірний; чоловік прагне порозуміння, дружина лагідна і податлива; сестра чоловіка турботлива, дружина слухняна».

Конфуцій вбачав у категорії «лі» не тільки засіб вираження соціального статусу, а перш за все як один з найважливіших показників внутрішньої досконалості цзюнь-цзи. «Хто не вивчає ритуал, тому не віднайти свого місця» [1, с. 135]. Власне, з огляду на це, у формуванні людської особистості на перше місце виходить персональна самодисципліна. На думку Конфуція: «якщо одного дня отримаєш перемогу над собою і звернешся до ритуалу, усі в Піднебесній визнають, що ти людяний. Від самого себе, не від інших, залежить отримання людяності» [1, с. 84]. При чому, для вираження свого гуманного ставлення до оточуючих «шляхетна людина» повинна обмежити себе абсолютно особливими правилами поведінки: «Не дивитися на те, що чуже ритуалу, не слухати те, що чуже ритуалу, не говори те, що чуже ритуалу, не роби нічого, що чуже ритуалу» [1, с. 85]. Тобто, «лі» інтерпретується у філософії Конфуція як спосіб і вираз індивідуальних досягнень в справі самовдосконалення кожного послідовника своєї доктрини, кожного, хто хотів стати цзюнь-цзи і разом з тим, «лі» постає джерелом гармонії у Піднебесній.

Для дотримання порядку Конфуцій використовує принцип «і» – справедливість та виправлення. Цей принцип має на увазі належне – щось досить певне, чому можна слідувати. Справедливість – конкретизований аналог гуманності, відрізняється від неї тим, що не допускає занадто широких трактувань. Гуманність-справедливість вимагає самопожертви та часто розуміється як засіб для досягнення якоїсь мети (наприклад багатства і знатності), тому і підкреслюється, що, бачачи користь або досяжність чогось, треба думати про справедливість. Конфуцій вважав принцип «і» основою моральної природи людини. Цей принцип складає одну з характеристик шляхетної людини та в той же час є також одним із принципів управління в Піднебесній.

Не менш важливою у філософії Конфуція виступає категорія «сін» – довіра, віра. Саме «сін» пов'язує людей в єдність і сприяє розвитку щирих відносин між ними.

Конфуцій вважає, що за відданість і віру потрібно стояти до кінця і обирати їх принципами життєвої орієнтації. Цінність віри настільки велика, що разом з шанобливістю, ввічливістю, кмітливістю і добротою входить в одне з визначень людинолюбства жень. Відданість і віра часто об'єднуються Конфуцієм в одне поняття «вірної віри», «щиросердої віри» і використовуються як принцип піднесення чесноти і подолання всіх труднощів навіть при знаходженні в середовищі варварів» [1, с. 131].

Морально-пізнавальною складовою конфуціанства виступає категорія «чжи» – знання, мудрість. «Чжи» має декілька значень: це вроджене знання, тобто те, яке відкрите лише святим мудрецам та отримане в результаті вивчення канонічних книг.

Опановувати знанням, за Конфуцієм, це слухати, спостерігати, потрібне запам'ятовувати, відбирати хороше, вимірюючи все по добру гармонійної середини. В залежності від ставлення до навчання Конфуцій вибудовує ієрархію пізнаючих суб'єктів. Вище за всіх той, хто має знання від народження ... Нижче його той, хто знаходить знання в навчанні. Далі йде той, кого вчитися змушують труднощі життя, і гірше всіх той, хто взагалі не вчиться навіть під вагою обставин [1, с. 136-138].

Шляхетна людина безкорисливо прагне до знання, яке з тим використовує на благо суспільства. «Я маю знання не від народження, але, люблячи старовину, прагну до неї усіма силами... Я неодмінно знаходжу собі наставника в кожному з двох моїх попутників, я вибираю те, що є в них хорошого і наслідую їм, а недоброго в них я уникаю» [1, с. 48-49]. Цінним визнавалося знання, дотримання якого забезпечувало найкращі результати для держави. Справа, якій мала присвятити своє життя шляхетна людина – це отримання, вивчення та наслідування знання залишеного мудрецами.

У навчанні людина проводить все своє життя, її навчає учитель, вона сама навчається. Навчання, вчення позначається Конфуцієм терміном «сюе». Через навчання відбувається становлення людини. Любов до «сюе» (хао Сюе) виступає невід'ємною визначальною властивістю справжньої особистості. У навчанні людина відкриває досконалість своєї природи, тобто пізнає саму себе (*цзи чжи*). [1, с. 45].

Щоб стати людиною, треба вчитися, вважав Конфуцій. Навчання розуміється ним як процес самопізнання, спрямований на досягнення самовдосконалення. «Не стомлюйся у навчанні ... навчайся ненаситно», - закликає філософ [1, с. 44]; в іншому місці «навчайся так, ніби твоїх знань тобі завжди замало, і так, ніби ти постійно боїшся їх розгубити» [1, с. 57]. Для свідомого оволодіння знаннями, Конфуцій вважав за необхідне здійснювати розумовий аналіз, тобто навчання має бути поєднане з мисленням: «Вчитися і не обмірковувати – марно, розмірковувати і не вчитися – наражатися на небезпеку» [1, с. 11]. Завдяки навчанню, отриманню знань можна досягти повного розуміння суті речей, окрім того, істинне знання, на думку Конфуція, дає можливість людині відрізнити правду від неправди, порівнювати суще з добрим та уникаючи злого. Адже «навчання без мислення занурює людину у стан повної необізнаності». [1, с. 90].

Китайський філософ закликав використовувати свої знання на практиці «Вчитися і своєчасно використовувати пройдене на практиці – хіба не це є радістю?» – записано в «Лунь юй» [1, с. 3]. Конфуцій своїм власним прикладом доводив, що завдяки знанням, старанності, любові до навчання можна досягти шани та слави, правда, цей шлях найважчий, однак і найбагатший: «Розширювати знання, не вихваляючись перед іншими, старанно вчитися, не відчувачи втоми, навчати інших, не розчаровуючись – це дається мені без зусиль» [1, с. 44]. Отримання знань – це серйозна праця: "Є люди, які починають діяти, не отримавши знання. Я не такий. Дізнавшись як можна більше, я обираю найкраще і наслідую. Побачивши якомога більше, я запам'ятовую. Це знання другого типу» [1, с. 50]. «Прислухайся до всього, що чуєш, але відкидай все сумнівне; вдивляйся у все, що відбувається довкола, і відкидай все випадкове» [1, с. 84]. «Головне – будь чесним і правдивим... не бійся виправляти свої помилки» [1, с. 65].

Метою навчання стає етична трансформація людини, перетворення її в цзюнь-цзи.

Навчання, в тому числі і самоосвіта передбачає два ступеня: по-перше – перетворення звичайної людини в шляхетну (*цзюнь-цзи*) та по-друге – зберегти цей стан. Перший ступінь досягається завдяки засвоєнню класичних текстів: «Учитель сказав: «Надихайся [Книгою] віршів, опирайся на правила, удосконалюйся музикою.»» [1, с. 55]. Другий – досягається завдяки ерудиції, за допомогою якої цзюнь-цзи зберігає свою досконалість: якщо досконала людина велика в своїх знаннях і при цьому щодня займається самоконтролем, то тоді її знання ясні, а вчинки не мають помилок. Таким чином, велика ерудиція дозволяє зберігати досягнуті досконалості. При такому розумінні процес навчання має чіткий початок - вивчення класичних текстів, але не має кінця, оскільки, по суті справи, припиняється лише зі смертю. Іншими словами, згідно з конфуціанським уявленням, навчання має дві фази: на першій з них – учень знаходить дао-шлях, на другій, що триває до самої смерті, намагається його не втратити.

Важливе значення у досягненні ідеалу шляхетної людини займає категорія «цзин» – шанобливість, повага. Найбільш чітко ця категорія втілена у формулюванні: «вдосконалюйся і стань шанобливим» [1, с. 118]. Шанобливість проявляється не в манерах, а в стані внутрішнього світу людини. Тобто, «цзин» бере свій початок в трансформації внутрішнього світу людини.

Необхідним фундаментом становлення цзюнь-цзи є синівська шанобливість – «сяо». Принцип «сяо» має ключове значення для конфуціанства, адже саме цей принцип, на думку Конфуція, є запо-

рукою моральності індивіда: «Шляхетний муж піклується про корінь; коли закладено корінь, то народжується і шлях, синівська пошана і слухняність до старших – чи не в цьому корінь людства?» [1, с. 3-4]. Синівська пошана це шлях генеалогічно-родового, етнічного та соціального єднання. Вона чітко регламентується нормами моралі і ритуалу, порушення яких рівнозначно осуду та приречення себе на ізоляцію, тобто на сімейно-родовий бойкот. Відносини шанування старших і пов'язане з ним мистецтво етикету «лі». За вченням Конфуція, сім'я виступає природною спільністю людей і за етичним розвитком знаходиться на значно вищому рівні, аніж навколишнє соціальне оточення. Сім'я розумілася мислителем як «стартовий майданчик» у процесі формування ідеалу цзюнь-цзи. Вона сприяє виробленню етичного кодексу, який придатний і для суспільства. Необхідно зауважити, що регламентація сімейного життя існувала задовго до Конфуція і не потребувала доповнень, однак, філософ вважав, що родина є етичною школою виховання та трансформації в «шляхетну людину», тому поставив собі за мету перенести моральні принципи сімейних відносин у площину суспільно-політичних. Тобто у політичній етиці опиратися на засади сімейного життя. «Хтось запитав Конфуція: чому ви не берете участі в управлінні державою? Учитель відповів «У Книзі («Шу цзін» - Т.Ш-Л) сказано: «Який ти поштивий стосовно батьків! Ти шануєш їх, ставишся з любов'ю до братів і проявляєш подібне ставлення до управління державою. Бо родина також є управлінням. Невже участю в управлінні вважається тільки діяльність в апараті управління?»» [1, с. 13]. Принцип синівської шанобливості, за Конфуцієм, є важливим засобом впливу на народ: «Доброчесний з Молодших (тогочасний луський правитель Цзи Кан-цзи – Т.Ш-Л.) запитав про те, як досягти, щоб народ був шанобливим, відданим і натхненним. Учитель відповів: «Будь з ним поважним і він стане поштивим; виконуй обов'язки сина й батька, і він буде відданим, звелич здібних, навчи невмілих, і він надихнеться»» [1, с. 13]. Отже, за твердженням мислителя, принцип «сяо» дієво впливає не тільки на сімейні стосунки, а й на державне управління.

Аналізуючи вимоги, які висувалися до шляхетної людини, ми можемо скласти певний її «моральний портрет». Це, перш за все, людяність, освіченість, вихованість, здатність володіти собою, діяти, відповідно до мети. Разом з тим, «шляхетний муж здатен удосконалювати свій шлях, володіє, управляє ним» [1, с. 203]. Він володіє шістьма мистецтвами – «лі» ритуал, «юе» музика, «шу» письмо (каліграфія), «шу1» рахунок (математика), «ше» стріляння з лука, «юй» управління бойовою колісницею. Конфуцій вказує також на те, що шляхетна людина повинна усвідомлювати усі свої вчинки: «коли дивиться, то думає, чи ясно побачив; а чує – думає, чи правильно почув; він думає, чи ласкавий вираз його обличчя, чи поштиві його манери, чи щира мова, чи шанобливе його ставлення до справи; у разі сумнівів думає про те, щоб порадитися, коли ж гнівається, думає про негативні наслідки; і перед тим, як щось здобути, думає про справедливість» [1, с. 134]. Таким чином, шляхетна людина виступає аристократом по духу. Це досконала людина, вірець, що втілює суспільний ідеал.

Таким чином, узагальнивши попередній досвід та створивши етичне вчення, великий китайський філософ висунув ідею необхідності морального самовдосконалення і створив новий тип людини – «шляхетна людина» (цзюнь-цзи). Вона повинна зміцнювати власну волю, бути непохитною і наполегливою, самовдосконалюватися та володіти наступними моральними чеснотами: *жень* (людинолюбство), *вень* (основи культури як сенс людського буття і елементарна вихованість), *лі* (дотримання ритуалу), *і* (справедливість), *чжи* (знання, мудрість), *сін* (довіра), *цзин* (повага), *сяо* (синівська шанобливість). Людина не може бути ізольованою і можлива лише в культурі, що потребує традиції. Тому найважливішим у його філософії є поняття людяності, завдяки якому формується успішне суспільство.

Література:

1. Конфуцій. Висловлювання та афоризми. Пер. Тетяни Рожко. К.: Арій, 2015. 224 с.
2. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник. К.: Книга, 2005. 528 с.
3. Мартынов А.С. Конфуцианство. «Лунь юй». Перевод А. С. Мартынова. В 2 томах. Спб.: «Петербургское Востоковедение», 2001. Т. 1. 368 с.

Отримана 15.12.2021

Прорецензована 27.12.2021

Прийнята до друку: 18.01.2022

e-mail: e.m.gnatyuk@nuwm.edu.ua

DOI: 10.25264/2312-7112-2022-23-20-24

Гнатюк Е. Д. Чижевський та Г.-Г. Гадамер: до проблеми інтеграції філософських традицій. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, 2022. № 23. С. 20–24.

УДК 101.1

Едуард Гнатюк**Д. ЧИЖЕВСЬКИЙ ТА Г.-Г. ГАДАМЕР:
ДО ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ФІЛОСОФСЬКИХ ТРАДИЦІЙ**

У статті охарактеризовано шляхи реценції та особливості інтерпретації основних положень герменевтичної філософії Г.-Г. Гадамера у вченні визначного українського мислителя Д. Чижевського з огляду на сьогоденний національний філософський контекст. Аргументовано, що інтеграція окремих герменевтичних ідей у вчення мислителя є одним із прикладів функціонування національної філософської традиції як динамічної, самореферентної, відкритої системи. Виокремлено і проаналізовано основні герменевтично інспіровані аспекти вчення Д. Чижевського, як-от: розгляд питань інтерпретації культурного і художнього тексту; його розуміння шляхом осягнення «духу часу»; осмислення інтерпретації як нової актуалізації і прирощення текстуальних смислів; створення герменевтичних моделей стилістичної ідентифікації, зокрема українського бароко; увага до особистості інтерпретатора; застосування принципів герменевтичного кола; утвердження зв'язку філософії і мови.

Ключові слова: герменевтична концепція Г.-Г. Гадамера, герменевтичні аспекти вчення Д. Чижевського, інтерпретація, розуміння, герменевтичне коло.

Eduard Hnatyuk**D. CHYZHEVSKY AND H.-G. GADAMER:
THE PROBLEM OF INTEGRATION OF THE PHILOSOPHICAL TRADITIONS**

The article describes the ways of reception and features of interpretation of the main provisions of hermeneutic philosophy H.-G. Gadamer in the teachings of the prominent Ukrainian thinker D. Chyzhevsky in view of today's national philosophical context. It is argued that the integration of individual hermeneutic ideas into the teachings of the thinker is one example of the functioning of the national philosophical tradition as a dynamic, self-referential, open system. The main hermeneutically inspired aspects of D. Chyzhevsky's teaching are singled out and analyzed.

It is proved that the hermeneutic «marker» of the Ukrainian thinker's search is the consideration of the interpretation of cultural and artistic text, its understanding by comprehending the «spirit of the time». It is emphasized that the assertion of D. Chizhevsky's hermeneutic conception is related to the statement that each of his new readings and interpretations actualizes its content in a new way and leads to "increment" of meanings and new creation of meanings. It is noted that an important hermeneutic echo in the teachings of the philosopher is the creation of hermeneutic models of stylistic identification, in particular the Ukrainian Baroque. It is emphasized that the hermeneutic inspiration of D. Chyzhevsky's work is indicated by the attention to the personality of the interpreter and the delegation to him of the authority to «add» textual meanings. Emphasis is placed on D. Chizhevsky's fruitful use of the principles of the hermeneutic circle. It was found out that D. Chizhevsky's judgments about the connection between philosophy and language and the availability of the text for interpretation are connected with the reception and creative comprehension of hermeneutic ideas.

Key words: hermeneutic concept of H.-G. Gadamer; hermeneutic aspects of the teachings of D. Chizhevsky, interpretation, understanding, hermeneutic circle.

Постановка проблеми. Національні філософські школи є самореферентними, здатними до саморозвитку складноорганізованими системами, відкритими до інтеграції інокультурних філософських традицій та їх закорінення в автентичний ментальний ґрунт. Оригінально осмислені в структурованому, «інформаційно» щільному інтелектуальному філософському полі рецептовані елементи філософських систем набувають нової контекстуалізації, розкривають вихідні і нові аспекти своїх змістів і каталізують інтелектуальний процес.

Першочергового значення останнє набуває у періоди «інституційної відкритості», в які вільна територіальна міграція, інформаційна відкритість, формування спільного інтелектуального поля зумовлюють плідне зростання ідей.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ:

Гнатюк Едуард – асистент кафедри філософії Національного університету водного господарства та природокористування.

Лукасік Ярослав – аспірант кафедри філософії та культурного менеджменту Національного університету «Острозька академія».

Прокопчук Віта – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізична терапія, ерготерапія «КЗВО Рівненська медична академія».

Рудакевич Оксана – кандидат філософських наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського національного університету

Стеценко Валерій – кандидат філософських наук, доцент Львівського національного університету імені Івана Франка

Трофімчук Наталія – аспірантка кафедри суспільних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування.

Туренко Віталій – кандидат філософських наук, науковий співробітник Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Шамсутдинова-Лебедюк Тетяна – кандидат філософських наук, професор кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Шевчук Катерина – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Яндріч Петар – професор Загребського університету прикладних наук (Хорватія), редактор журналу «Постдігитальна наука і освіта», запрошений професор Університету Вульвергемптона (Англія).

ЗМІСТ

Петар Яндріч ПОСТЦИФРОВА ВІЙНА: ЗАКЛИК ДО ДІАЛОГУ	3
Віталій Туренко КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ У СПАДЩИНІ КСЕНОФАНА І ГЕРАКЛІТА	8
Тетяна Шамсутдинова-Лебедюк ОБРАЗ «ШЛЯХЕТНОЇ ЛЮДИНИ» КОНФУЦІЯ ЯК ІДЕАЛ МОРАЛЬНОГО ЗРАЗКУ	14
Едуард Гнатюк Д. ЧИЖЕВСЬКИЙ ТА Г.-Г. ГАДАМЕР: ДО ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ФІЛОСОФСЬКИХ ТРАДИЦІЙ	20
Катерина Шевчук ПОНЯТТЯ «ЕСТЕТИЧНИЙ ПРЕДМЕТ» В КОНЦЕПЦІЇ РОМАНА ІНґАРДЕНА: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ	25
Ярослав Лукасік ВІД ДЕТРОНІЗАЦІЇ ПРАВДИ ДО ПОСТПРАВДИ	31
Валерій Стеценко ДО ПИТАННЯ ПРО ІДЕНТИЧНІСТЬ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕОЛОГІЇ А. ШЕПТИЦЬКОГО З ТОМІСТИЧНОЮ ФІЛОСОФІЄЮ	36
Оксана Рудакевич РЕЛІГІЙНА ХРИСТІЯНСЬКА ФІЛОСОФІЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	41
Віта Прокопчук ФЕНОМЕН ІДЕНТИЧНОСТІ У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ СТРУКТУРАЛІСТСЬКИХ ТА ПОСТСТРУКТУРАЛІСТСЬКИХ ТЕОРІЙ	49
Трофімчук Наталія ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ	53
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	60

Наукове видання

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
СЕРІЯ «ФІЛОСОФІЯ»**

ВИПУСК 23

Науковий журнал

Відповідальний редактор *Д. М. Шевчук*
Заступник відповідального редактора *М. О. Зайцев*
Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*
Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 7,2. Наклад 100 пр. Зам. № 20–22.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Times New Roman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.